

Dette værk er downloadet fra Slægtsforskernes Bibliotek

Slægtsforskernes Bibliotek er en del af foreningen DIS-Danmark, Slægt & Data. Det er et special-bibliotek med værker, der er en del af vores fælles kulturarv, blandt andet omfattende slægts-, lokal- og personalhistorie.

Slægtsforskernes Bibliotek:
<http://bibliotek.dis-danmark.dk>

Foreningen DIS-Danmark, Slægt & Data:
www.slaegtogdata.dk

Bemærk, at biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. Når det drejer sig om ældre værker, hvor ophavs-retten er udløbet, kan du frit downloade og anvende PDF-filen.

Når det drejer sig om værker, som er omfattet af ophavsret, er det vigtigt at være opmærksom på, at PDF-filen kun er til rent personlig, privat brug.

JENS FOSS

PROF. PHIL. & MED.

1674-1757

AF

K. CARØE

JENS FOSS

PROF. PHIL. & MED.

1674—1757

AF

K. CARØE

Jens Foss.

1674—1757.

Af **K. Carøe.**

Det blev et stolt Sønnekuld, Dr. med. **NIELS Foss**¹⁾ efterlod, da han, kun 56 Aar gammel, døde i København 1. Juni 1645, fordreven af Fjenderne fra sit Hjem i Lund, hvor han fra 14. Oktbr. 1623 havde virket som Skaanes højt ansete Provinsialmedikus — seks Sønner, som alle gjorde Sorø Skole, der fostrede dem, Ære, og som alle blev hædrede af Universitetet ved deres Død*). Thi har end **NIELS Foss'** og hans Sønners Navne ikke de samtidige Bartholiners store Klang, har de dog alle bevaret et smukt Eftermæle som dygtige og lærde danske Mænd: **CHRISTIAN**, Dr. med., Professor og Livmedikus; **MATHIAS**, Dr. theol. og Biskop; **JENS**, Dr. med., Provinsialmedikus og Højesteretsassessor; **PEDER**, Magister, Rektor og Prof. musices; **JAKOB**, Magister og Rektor; **LAURIDS**, Dr. med. og Forstander for Sorø Skole²⁾).

Men hermed var ogsaa Slægtens Højdepunkt

*) Universitetet udgav trykte Sørgprogrammer, der endnu findes, ved **NIELS Foss'** og alle hans Sønners Død.

naaet*); kun een af NIELS Foss' Sønesønner har efterladt sig et kendt Navn, og det var ikke hans Dygtighed eller hans Lærdom, men hans Kærlighed til Bøger, der skaffede ham det; han bar Bedstefaderens Navn NIELS³⁾, var Søn af Rektor PEDER Foss og ejede den største Samling af pragtfuldt indbundne Bøger og Haandskrifter — ca. 11500 Bind — som da fandtes i privat Eje i Danmark, hvilken han beredvilligt gav andre Adgang til, hvorom HOLBERG vidner.

Der er dog en Sønesøn til, hvis Navn nok kan fortjene at bevares, ikke mindst i den danske Lægestand, CHRISTIAN Foss' Søn JENS; havde hans Liv formet sig saa lykkeligt, som alt i hans Ungdom tydede paa, at det skulde, vilde han næppe nu været helt glemt. Et Offer for tysk Hofgunst blev den Universitetsbane, som var ham aabnet, stænget for ham; hvorledes han vilde have udfyldt sin Plads som Universitetslærer, er umuligt at sige; men efter alt, hvad der nu vides om ham, kan det siges, at han ikke alene var en alsidigt interesseret Videnskabsmand med aabent Blik for Universitetets Brøst og en dygtig og anset Læge, men ogsaa en udpræget Personlighed.

Da V. INGERSLEV for 35 Aar siden udgav sit for dansk Lægehistorie grundlæggende Arbejde: „Danmarks Læger og Lægevæsen“, var alt det, der kunde oplyses om JENS Foss, at han i 1703 skulde være bleven Professor philosophiæ et medicinæ designatus, og at han i 1723 var praktiserende Læge i København; ikke engang hans Slægtskab med de ældre Foss'er var det lykkedes at paavise. Siden den Tid er det ved forskel-

*) Mandslinien uddøde 28. Maj 1828 med Biskop MATHIAS Foss' Sønesøns Søn, Kammerherre, Generalmajor NIKOLAUS Foss; Navnet NIELS bevaredes saaledes, om end i latiniseret Form, i henved 250 Aar til den sidste i Slægten.

lige trykte Skrifter og Arkivundersøgelser blevet muligt sikkert at kunne sige, hvem han var og hvad han var.

JENS FOSS var Søn af Prof. med. i Lund, senere Livmedikus hos CHRISTIAN d. 5te, CHRISTIAN FOSS og hans anden Hustru SOFIE JENSDATTER KAARE, den 8de af 12 Søskende, den 1ste af andet Ægteskab⁴). Han blev født i Lund, hjemmedøbt der og fremstillet i Domkirken Christi Himmelfartsdag 28. Maj 1674; Faddere var Landshøvding LEJONSKÖLD'S FRUE BORDEL*), Doktor JENS FOSS' Hustru**) og AAGE JENSEN. Da CHRISTIAN FOSS under den skaanske Krig, som saa mange andre Skaaninger, sluttede sig til det gamle Fædreland, maatte han, ligesom Faderen 30 Aar tidligere, forlade Lund, ofre sine store Besiddelser der og ty til Danmark. Kun to Aar gammel kom da JENS FOSS til København, hvor han 24. Juli 1693 blev immatrikuleret som Student, privat dimitteret, og valgte til Privatpræceptor Prof. med. HOLGER JACOBÆUS; Aaret efter, 14. Maj 1694, blev han Baccalaureus. Efter de første Aars medicinske Studium herhjemme, rejste han, som Skik og Brug var, udenlands for at fortsætte sine Studier ved andre Universiteter, og søgte vistnok først til Holland, hvor paa den Tid Universitetet i Leyden drog mange Danske til sig; her blev han immatrikuleret⁵) som Stud. med. 1. Maj 1696 og atter 4. Maj 1700; at han paa denne Rejse ogsaa har studeret i Tyskland, Frankrig og England i Tiden mellem de to Immatrikulationer i Leyden, fremgaar af følgende Ansøgning, dateret København, 24. Febr. 1701⁶):

*) Landshøvding AUGUSTIN LEJONSKÖLD var gift med BARBRO SIBILLA MÖSER VON FILSECK; BORDEL maa vist være Fejlskrift for BARBRO (Anrep: Svenska adelens ättar-taflor II, 651).

**) Farbroderen, Dr. med. JENS FOSS' anden Hustru, ANNE MARGRETHE, en Datter af Erkebiskop HANS SVANE.

Som jeg paa niende Aars Tid, først ved Deres kongelige Majestætis Universitet her udi denne kongelige Residensstad, og siden udi Tyskland, Holland, Frankrig og England haver al min Flid og Formue anvendt paa Studium medicinæ og derudi allerede erlanget den Videnskab, at jeg med første haaber at erholde Gradum doctoratus her paa Stedet — saa er min allerunderdanigste Bøn og Begæring, at Eders kongelige Majestæt udi allernaadigste Henseende til mine paa bemeldte Studium gjorte Omkostninger og Umage allernaadigst vilde forunde mig Professionem philosophiæ her ved Eders kongelige Majestætis Universitet i saa Maader, at jeg efter Senium maa til og udi samme Fakultet ascendere lige efter dennem, som Eders kongelige Majestæt allerede forhen udi bemeldte Fakultet haver behaget at beskikke, og saa siden, naar noget udi Facultate medica ledigt bliver, at jeg da i lige Maade der maa indtræde og ascendere efter Senium academicum og Universitetets højlovlige Constitutiones, saa som udi slige Tilfælde ellers brugeligt er eller været haver. Jeg ervarter herpaa Eders kongelige Majestætis allernaadigste Bønhørelse og forbliver, saa længe jeg lever, Eders kongelige Majestætis allerunderdanigste Arveundersaat

JENS FOSS.

At man allerede den Gang har haft gode Forventninger til den kun 26-aarige Mand og ønsket at knytte ham til Universitetet, skønt han endnu ikke var Dr. med., fremgaar af, at han straks fik sit Ønske opfyldt ved følgende Bestalling af 22. Marts 1701:

Vi FREDERIK IV o. s. v. beskikke og forordne JENS FOSS til at være Professor philosophiæ paa Universitetet her i voris kgl. Residensstad København og efter Senium udi samme Fakultet at ascendere lige efter dennem, som allerede forhen udi samme Fakultet allernaadigst er beskikket, og siden, naar noget udi Facultate medica ledigt bliver, da i lige Maade der at indtræde og efter Senium ascendere, dog at fundationes, leges, statuta et consuetudines academiæ laudabiles, salvis omnium professorum juribus i alle Maader uforkrænket bliver, forbyndendes o. s. v.⁷).

Dette Kongebrev blev oplæst i Konsistoriums Møde 23. April 1701 og indført i Kopibogen.

Det var det medicinske Fakultet, der var JENS FOSS' Maal, men Vejen dertil gik gennem det filosofiske Fakultet og kunde være ret lang, som det følgende vil vise; ved forholdsvis mange Dødsfald i faa Aar vilde Udsigterne i det medicinske Fakultet dog hurtigt være blevne gode for JENS FOSS.

Af de to ordinære Professorer havde VILLUM WORM⁸⁾ været ansat siden 1665 og i flere Aar ikke holdt Forelæsninger, men som Vikar haft sin Søn OLE WORM⁹⁾ (den yngre), der allerede 1688 i sit 21de Aar var bleven Prof. phil. et med. designatus; ved Faderens Død 1704 rykkede han op i dennes Plads, men han havde været svagelig fra sin Ungdom og døde allerede 1708. HOLGER JACOBÆUS¹⁰⁾ var bleven secundus anatomicus 1681 og Prof. ordin. 1698; paa at blive hans Efterfølger ventede HANS MULE¹¹⁾, der havde været Prof. design. siden 1677; han rykkede op i JACOBÆUS' Plads ved dennes Død 1701 og beholdt den til sin Død 1712. CASPAR BARTHOLIN¹²⁾ (den yngre) var kun 19 Aar gammel bleven Prof. anatomiae 1674 og Prof. ordin. 1678, men uden at faa Sæde i det medicinske Fakultet, i hvilket han stadigt vægrede sig ved at rykke op, medens han i mange Aar beholdt Dekanatet i det filosofiske Fakultet; han havde i øvrigt allerede paa den Tid hørt op med at holde Forelæsninger, optaget som han var af mange andre Hverv.

Foruden disse ordinære Professorer var den lægekyndige Rektor i Ribe JØRGEN SEERUP¹³⁾ i en Alder af 39 Aar bleven Prof. phil. et med. design. 2. Decbr. 1699 og holdt medicinske Forelæsninger som ekstraordinær Docent; han døde imidlertid allerede 22. Maj 1701*),

*) En tidlig Død bortrev alle de yngre Kræfter, der i Aarhundredets to sidste Aartier blev knyttede til det medicinske

og nu havde det været JENS FOSS' Tur til at træde ind i hans Plads, hvis det var gaaet retfærdigt til, men det gjorde det ikke.

I 1695 havde GEORG FRANK¹⁴⁾ ombyttet sin straalende Løbebane som Prof. med., kurfyrstelig sachsisk Livmedikus, af Kejser LEOPOLD 1692 ophøjet i arvelig Rigsadel som DE FRANKENAU og i 1693 til Pfaltzgreve med den mere beskedne Stilling som kgl. dansk Livmedikus, og havde hurtigt faaet en høj Stjerne hos CHRISTIAN V, som han bevarede under FREDERIK IV. Med ham var fulgt til Danmark Sønnen, Dr. med. GEORG FREDERIK FRANK DE FRANKENAU¹⁵⁾, der i 1693 var bleven Prof. med. extraord. i Wittenberg, og da JØRGEN SEERUP døde, søgte — ikke den yngre FRANKENAU selv — men Faderen og selvfølgelig paa Tysk om, at Sønnen maatte faa den ledige Plads; af Ansøgningen¹⁶⁾ kan det ses, at Faderen forud havde sikret sig Kongens mundtlige Løfte herom, og 5. Aug. 1701 udfærdigedes da ogsaa en Bestalling enslydende med den, der 1699 var givet JØRGEN SEERUP, ifølge hvilken GEORG FREDERIK FRANK DE FRANKENAU blev Professor facultatis philosophiæ et medicinæ udi afgangne JØRGEN NIELSEN SEERUP'S Sted saaledes, at han skulde succedere næstefter Doktor HENRIK WEGHORST¹⁷⁾ in facultate philosophiæ og siden ascendere udi Facultate medicinæ næstefter OLE WORM.

Der blev herved begaaet en stor Uretfærdighed mod JENS FOSS, som ikke fem Maaneder tidligere havde faaet kgl. Brev paa at indtræde i det medicinske Fakultet,

Fakultet: JENS JACOBÆUS, en Broder til HOLGER J., som var bleven Prof. design. 31. Marts 1683, døde 1698 og synes aldrig at have holdt Forelæsninger; NIELS SEERUP, en Broder til JØRGEN S., som var bleven Prof. design. 2. Juni 1688 og derefter rejst udenlands, døde i Paris 1691; JAKOB SCAVENIUS, som kun 19 Aar gl. var bleven Prof. design. 26. Marts 1689, omkom ved Teaterbranden paa Amalienborg 19. April 1689.

naar der blev Plads ledig, og efter Senium at ascendere; og at han som dansk Mand og af anset gammel Slægt, der havde lidt og ofret meget for Fædrelandet, har følt denne Forbigaaelse for en ubekendt Udlænding som en dyb Krænkelse, er forstaaeligt. Det er vistnok i Følelsen heraf, og at der nu foreløbigt ingen Udsigter var for ham i Danmark, at han har vendt Fædrelandet Ryggen for at søge Lykken i Udlandet, og muligvis ogsaa for der at erhverve den Doktorgrad, hvorefter han tragede.

Dette er dog kun Gisning; sikkert er, at JENS FOSS 14. Juli 1702 for tredie Gang findes immatrikuleret i Leyden og denne Gang som dansk Professor philosophiæ et medicinæ, og at han samme Aar i Leyden udgav et lille Skrift paa 40 Sider: „Dissertatio epistolica prima de vera medicinam instruendi et promovendi methodo — ab ineptis liberata segmentis et rationi atque experientiæ reddita“, dediceret Prof. med. et chemiæ i Leyden JAKOB LE MORT¹⁸⁾, det eneste trykte Arbejde af JENS FOSS, der kendes.

Herefter hører alle sikre Efterretninger op i 6 Aar. Om JENS FOSS nogensinde har faaet Doktorgraden, er det ikke lykkedes at paavise; det er i alt Fald næppe sket i Leyden, idet Undersøgelser, som Prof. VAN LEERSUM med stor Forekommenhed har anstillet, har vist, at hans Navn ikke forekommer i Catalogus promotorum i Aarene 1696 til 1708, i hvilket Aar, og rimeligvis allerede tidligere, JENS FOSS var Læge i Schoonhoven, en mindre By midt imellem Utrecht og Rotterdam. Det var nemlig i denne By, at et Brev fra Konsistoriums Sekretær, Prof. HANS BIRCHEROD¹⁹⁾, traf JENS FOSS i Juli 1708, i hvilket meddeltes ham, at hans Tur til at indtræde i det filosofiske Fakultet nu endelig var kommen ved Professor i Matematik JOHAN FREDERIK BARTHOLIN'S²⁰⁾ Død 30. Maj 1708. Brevet maa vist have haft en privat Karakter, da det ikke er indført i Konsistoriums Kopibog.

Enten af dette Brev, eller vel snarere gennem tidligere Breve hjemmefra, har JENS FOSS tillige faaet at vide, at OLE WORM var død 28. April 1708, og at G. F. F. DE FRANKENAU var indtraadt i hans Plads; i sit Svar*) paa BIRCHEROD's Brev udbeder JENS FOSS sig derfor Oplysning om, hvorledes det forholder sig med Ancienniteten; det ønsker han Besked om, inden han bestemmer sig, idet han aabenbart vil fastholde sin ældre Ret over for „Dr. FRANK's hastige Ascension“, saaledes som han ikke uden en vis bitter Spydighed udtrykker sig²¹).

Velædle og højlærde Hr. Assessor og Professor,
Hr. Mag. JOHAN BIRCHEROD.

Hans ærede Skrivelse af 26. passato [26. Juni] har jeg vel bekommet (dog noget sildig, baade formedelst min Rejse ude paa Landet hos adskillige syge, saa og at Brevet var adresseret lige hid imod Coustume, som blev mig omsider bragt med Skøjten fra Amsterdam, hvilket foraarsager dette desto senere Svar) og deraf maa fornemme, at nu sal. velædle JOHAN FREDERIK BARTHOLIN ved Døden er afgangen og efter Orden mig tilfalden en Plads paa Københavns Akademi iblandt Philosophiæ facultatis professores extra-consistoriales; da erkender jeg pligtskyldigst velædle Hr. Assessoris og ganske nobilissimi Consistorii store Godhed med ærbødig Taksigelse og vil alene tillade mig den Frihed af de samtlige gode Herrer, at mig maatte anmeldes, enten jeg ved Akademiet skulde nyde ultimum eller penultimum Stipendium, saasom jeg er af den enfoldige ringe Mening, at tvende Professiones ere ledige, formedelst sal. Professor OLE WORM's Død og Dr. FRANK's tilfaldte hastige Ascension in facult. medic. udi hans Sted, hvortil han skal have været for mig ved hans kongl. Majestæts Brev allernaadigst prioriteret, og jeg være settet tilbage. Saa snart jeg herom ved Hr. Assess. gunstige Rekommendation skriftlig

*) Om JENS FOSS' Skrift gælder, hvad H. RØRDAM har fremhævet var ejendommeligt for Mændene af denne Slægt gennem flere Generationer, at de besad en ualmindelig smuk og fast — for JENS FOSS' Vedkommende tillige meget fin — Haandskrift.

maa blive vidende, skal jeg uden Ophold og saa snart gørlig, indsende min fuldkomne Resolution, udi Formodning, mig den liden Tid forundes, helst efterdi dog Feriæ academ. imidlertid indfalder. Udi det øvrige forser jeg mig til den velædle Hr. Assessoris Godhed og nobilissimi Consistorii erteede Bevaagenhed, derhos tjenstærbødigst bedende, at dette mit Svar in Consistorio maatte oplæses og ad protocollum bringes, som stedse forbliver

velædle Hr. Assessor og Professors
tjenstberedskyldigste

Schoonhoven, d. 22. Juli 1708.

J. Foss.

E. S. Hvis velædle Hr. Assessor beviser mig den Ære at skrive mig videre til, da vilde han have den Godhed at adressere hans behagede Missiver til ædle Hr. Notarium publicum JØRGEN FROM²³) for Brevenes desto større Sikkerhed.

Spørgsmaalet var dog for længst afgjort; da „Justitsraad [CASPAR] BARTHOLIN endnu denne Gang ej vilde ascendere til Facultatem medicam“, var G. F. F. DE FRANKENAU ved Konsistoriums Møde 19. Maj 1708 indtraadt som anden Medikus²³). I Konsistoriums Kopibog er JENS FOSS' Brev ikke indført, saaledes som han anmodede om, men det er ligesom det følgende bevaret mellem Konsistoriums Arkivsager; heller ikke BIRCHEROD's Svar, der dog senere blev betragtet som officielt Aktstykke, er indført i Kopibogen, og begge hans Breve har derfor vist haft en til Dels privat Karakter; man kan derfor kun af JENS FOSS' følgende Brev²⁴), der ikke alene er bevaret i Arkivet, men ogsaa indført i Kopibogen, slutte sig til Indholdet af BIRCHEROD's sidste Brev.

Velædle og højlræde Hr. Assessor!

Jeg har vel bekommet hans ærede Missive af d. 4. hujus [4. Aug.], og saasom velædle Hr. Assessor derved privato nomine udi Rectoris magnifici Fraværelse haver behaget at meddele mig den begærte Underretning om de tvende ledige Pladser og Stipend. inter philosophiæ professores extra-

consistoriales paa det kongl. Universitet i København efter sal. Hrr. Assessorum OLE WORM's og JOHAN FREDERIK BARTHOLIN's dødelige Afgang og mig en af samme Pladser nu skulde tilfalde, saa takker jeg allerskyldigst samtlige velædle Herrer in Collegio consistoriali for deres angivne Tilbud og velædle Hr. Assessor for hans partikuliere Missive og vilde gerne haft den Lykke at kunne tjene mit Fædreneland og det kongelige Universitet, baade for at profitere af de gode Herrers gunstige Omgængelse som og for at leve omsider blandt mine egne; men som min eneste Henseende hidintil alene har været til Facultatem medicam, hvorpaa jeg og med stor Omkostning har anvendt min største Tid og havde nærmere Apparence til at kunne nyde, saa længe jeg intet vidste, at hans kongl. Majestæt allernaadigst havde benaadet Dr. FRANK med Ascensionen foran mig, som allerede tilforn af hans kongl. Majestæt var begunstiget med et ældre Brev paa Ascensionen juxta senium, saa beder jeg tjenstærbødigst mig ej til det værste at udlægges, at jeg for denne Gang desisterer denne mig bekendt gjorte vakante Profession in facultate philosophica, som jeg nu herved gerne afstaar til en anden, dog saafremt Gud sparer Livet, salvo meo jure in posterum, ifølge af hans kongl. Majestæts mig allernaadigste forundte Brev Professionem philosophiæ et medicinæ angaaende, saasom jeg imidlertid med intet andet Øjemed exercerer Praxin medicam iblandt fremmede end for desto bedre at kvalificere mig til at kunne tjene Universitetet i Fremtiden, naar Gud og Kongen vil unde mig fastere Etablissement iblandt mine egne. Beder i det øvrige, at velædle Hr. Assessor vilde kommunikere nobilissimo consistorio dette mit tjenstskyldigste Svar og samme, som formodes, ad protocollum bringe, forblivende næst al selvbegærlig Velstands Erønskning

velædle Hr. Assessors

tjenstberedskyldigste

Schoonhoven, d. 17. Aug. 1708.

J. Foss.

Det er en dybt krænket Mand, der har skrevet dette Brev, men ogsaa en Mand, der med Værdighed fastholder sin Ret, og som stadigt haaber paa at kunne

komme til at tjene sit Fædreland, som han aabenbart hænger ved med stor Kærlighed. Men heller ikke dette Haab skulde gaa i Opfyldelse.

Endnu i 4 Aar er JENS FOSS vistnok bleven i Holland; han var i alt Fald ikke i København i 1711, da han ikke nævnes mellem Lægerne under Pesten.

Først efter 10 Aars Udlændighed er JENS FOSS da som 38-aarig Mand vendt hjem henimod Efteraaret 1712, rimeligvis tilskyndet dertil ved Meddelelser om, at det stundede mod Enden med gamle HANS MULE, og at der derfor snart vilde blive en Plads ledig i det medicinske Fakultet.

Med et noget usmageligt Hastværk satte JENS FOSS denne Gang alle Sejl til for at naa ind i Fakultetet; allerede 24. Septbr. 1712 indgav han en — ikke bevaret — Ansøgning til Kongen om, da „Professor MULE, Facultatis medicæ decanus, nu er sengeliggende og turde snart skilles fra denne Verden“, at maatte efter hans Død „tiltræde hans Plads in facultate medica saa og Dekanatet med dessen Emolumenter, hvormed han da nyder det Senium, deres kongelige Majestæt først har ham tillagt.“

Det er Konseillets Referat²⁵⁾ af hans Ansøgning, der her er anført; tilføjet er, at denne 2. Novbr. 1712 er sendt til Rektors og Professorers Erklæring, og Konseillet synes derfor at have haft Takt nok til at lade den ligge, til HANS MULE var død, hvilket maa være sket omkring 1. November, da han blev begravet 11. Novbr. 1712. Allerede inden Ansøgningen blev sendt Konsistorium, havde JENS FOSS dog henvendt sig til dette, idet der i dets Møde 22. Oktbr. 1712 blev læst en Memorial af Prof. JENS FOSS, der vel sagtens er gaaet ud paa det samme som Ansøgningen.

JENS FOSS' Anciennitetsfordringer vidner om, at han har været en mere selvfulende end verdenskløg Mand,

thi han maatte vide, at dette var at røre ved et af Professorernes ømmeste Steder, og Konsistoriums Svar, der er dateret 15. Novbr. 1712, lod da heller intet tilbage at ønske i Tydelighed²⁶⁾:

Eders kongelige Majestæt haver Aar 1701 den 22. Martii allernaadigst givet Supplikanten JENS FOSS Brev paa at være Professor ved Universitetet, saaledes at han udi Facultate philosophica, naar noget der ledigt blev, skulde ascendere, og siden, naar noget i Facultate medica maatte blive ledigt, da iligemaade der at indtræde og efter Senium ascendere. Da nu sal. Dokt. SEERUP noget derefter døde, behagede det Eders Majestæt ved et Brev af 5. Augusti 1701 at befale, at Dokt. GEORG FREDERIK FRANK VON FRANKENAU skulde være Professor udi sal. Dokt. SEERUP's Sted, og i saa Maade baade straks at indtræde næst efter Dokt. HENRIK WEGHORST udi Facultate philosophica og siden næst efter Professor OLUF WORM ascendere i Facultate medica. Efter højstbem. Eders Majestæts allernaadigste Brev haver Dokt. FRANKENAU straks trædet til den nederste filosofiske Profession udi sal. Dokt. SEERUP's Sted, og siden Aar 1708, da sal. OLUF WORM døde, taget Sted udi Facultate medica.

Efter at dette var sket, og tvende Steder, den ene nemlig ved Dokt. FRANKENAU's Ascension udi Facultate medica og den anden ved sal. JOHAN FREDERIK BARTHOLIN's dødelige Afgang fandtes ledige udi den filosofiske Fakultet, blev JENS FOSS, som var i Holland, af Universitetet den 4. Aug. 1708 skriftligen ombedet at ville komme hjem og efter sit, ham allernaadigst givne Brev, tage Sted udi Facultate philosophica. Men han, hvilket medfølgende Kopi af hans Skrivelse udviser, svarede, sig som den, der eneste havde Henseende til Facultatem medicam, da ej at ville indtræde, hvorudover tvende andre, Mag. ANDERS FRØLUND²⁷⁾ nemlig og MATHIAS ANCHERSEN²⁸⁾, til de da ledige værende Professioner ascenderede.

Nu begærer JENS FOSS udi hans allerunderdanigste Supplik at maa indtræde udi sal. Professor MULE's Sted, som var den anden ældste ved Universitetet, saa og begærer han at være Decanus facultatis medicæ og nyde Senium for Dokt. FRANKENAU. Men, allernaadigste Arveherre og Konge, Senium

kaldes den Rettighed, som Professores haver til at nyde Løn ved Universitetet; og Universitetets Konstitutioner, som af Eders Majestæt allernaadigst er konfirmerede, melder, at Senium først skal angives fra den Tid, at en Professor virkelig træder til Stipendium, saa at JENS FOSS' Senium ingenlunde kan angives, førend fra den Tid, at han træder ind udi Universitetet og virkelig antager Stipendium, hvilket ikke førend nu af hannem er sket eller begæret. Og skulde han efter hans allerunderdanigste Begæring for ved Dokt. FRANKENAU have sit Senium efter sal. MULE, saa blev ikke aleneste bemeldte Dokt. FRANKENAU, som længe haver tjent udi Universitetet og gaaet fra nederst op, men endog alle de andre Professores, som er efter FRANKENAU og udi mange Aar haver tjent for liden Løn, derved højligens præjudicerede. Lønnen, som de nederste Professorer her paa Universitetet nyder, er ikkun meget liden og ringe, og var de i Sandhed ulykkelige, dersom dem blev betagen det Haab, hvilket de haver til at kunne engang, naar de træder højere op, nyde nogen Forbedring i Lønnen. Og skulde han, der i Begyndelsen ikke som de andre haver villet lade sig nøje med den nederste Plads og tage derimod, komme nu lige ind efter sal. Professor MULE, saa var det baade imod Universitetets Konstitutioner og imod Eders Majestæts eget ham allernaadigst givet Vokationsbrev, hvilket saaledes sluttes: „Dog at *fundationes, leges, statuta et consuetudines academix laudabiles, salvis omnium professorum iuribus* i alle Maader uforkrænkede bliver.“ Ja, det vilde og forarsage idelige og mangfoldige Klager for Eders Majestæt af de Professorer, som derved udi deres Ret blev præjudicerede.

Hvilket altsammen indstilles til Eders Majestæts højkongelige Naade og Forsorg for Universitetets Privilegier samt Konstitutioner, som af Eders Majestæt selv samt højlovlige Forfædre allernaadigst udi alle Tider er haandhævede.

I Konsistoriums Møde 12. Novbr. 1712, hvor Sagen forhandlede, var det tilmed blevet besluttet, at der i Erklæringen skulde „observeres, at Prof. Foss er forhen af Consistorio advaret, at Plads var ledig in facultate phi-

losophica, og at Konsistorium ej var pligtigt til at gøre det tiere“, hvilket altsaa ikke er sket.

Hvor skarp end denne Erklæring var, er der ingen Tvivl om, at JENS FOSS har haft gode og trofaste Venner, ikke at tale om Slægtninge, blandt Professorerne, og at de gerne vilde støtte ham; han var beslægtet med WORM'erne, Prof. ANDERS FRØLUND var gift med en Datter af hans Farbroder Dr. med. LAURIDS FOSS, og til HANS BIRCHEROD, der havde skrevet de tidligere omtalte, halvt officielle Breve til ham og nu som Rektor undertegnet Konsistoriums Skrivelse til Kongen, har han vist staaet i Venskabsforhold; han behandlede ham i hvert Fald paa hans Dødsleje. Rimeligvis har de gjort alt, hvad der var dem muligt, for at faa JENS FOSS til at indse, at med saa stejle Fordringer kom han ingen Vegne, thi allerede 4 Dage senere, 19. Novbr. 1712, sendte han Konsistorium følgende Skrivelse:

Saasom det haver behaget Hr. Etatsraad BARTHOLIN at desistere fra sin Prætension til Facultatem medicam, og dertil nu ingen nærmere expectans er end jeg efter hans kongelige Majestæts mig allernaadigst forundte Brev de Dato 22. Martii 1701, saa er min ydmygste Begæring, om de samtlige gunstige Herrer syntes, at det skulde komme overens med deres Konstitutioner, at de da vilde lade Hr. Professor FRANKENAU tage imod Dekanetet og lade mig uden videre Fortøvelse tage imod Medici secundi Plads, saasom jeg da paa den Kondition haver resolveret at desistere fra alle mine forrige gjorte Prætensioner, hvorpaa jeg erventer de samtlige gode Herrer Ordres til straks at komparere udi Dag paa det højlovlige Consistorio og efter Sædvane at underskrive deres Konstitutioner.

Der maa være indvirket stærkt paa JENS FOSS for at faa ham til at gøre dette Skridt, som det sikkert maa have kostet ham stor Overvindelse at beslutte sig til; og helt opgive sin rethaveriske Selvfølelse har han da heller ikke kunnet; thi har han endelig bekvemmet sig

til at gøre disse Indrømmelser, betragter han ogsaa dermed Sagen som afgjort, alle Hindringer ryddede til Side og sig selv berettiget til endnu „i Dag“ at give Møde i Konsistorium. Det skulde dog gaa ganske anderledes.

At JENS FOSS virkelig havde gode Venner i Konsistorium, som ønskede ham knyttet til Universitetet, og at de rimeligvis har haft Grunde til at handle hurtigt, viser Sagens videre Gang.

Medens der i Mødet 12. Novbr. 1712, da Beslutning toges om Svaret til Kongen, kun var 5 Medlemmer til Stede, var der i Mødet 19. Novbr. 1712, da JENS FOSS' Skrivelse af samme Datum forelagdes, mødt 10 Medlemmer*); i Acta consistorii er herom indført:

Prof. JENS FOSS lod ved Assessor FRØLUND fremlægge sit Kongebrev og tillige en skriftlig Memorial under sin Haand, hvorudi han begærede at maatte indtage Plads in consistorio og Locum secundum in facultate medica og derudi desisterede fra alle sine Prætensioner paa Medici primi Plads og Dekanetet. Da som Konsistorium fandt dette ret og billigt efter Hans Majest.'s allern. Brev, som JENS FOSS for lang Tid siden er forlovet med, rejste Rector magnificus straks ud til Gehejmerraad WIBE²⁹) og forespurgte sig, om dette maatte saaledes ske. Rector magnificus kom tilbage og refererede Consistorio, at Hans Ekscellence Hr. Gehejmerraad WIBE havde taget deres Forespørgsel helt naadigt op med Forsikring, at han vilde referere Hans Majestæt det, hvorefter Konsistorium siden skal faa Svar.

Noget Svar kom der dog aldrig; det er umuligt at rede Traadene ud, i hvad der her er gaaet for sig, thi intet synes at være bevaret derom. Det ser ud, som

*) Rektor, Biskop C. WORM, Professorerne H. BARTHOLIN, H. STEENBUCH, H. TRELLUND, C. REITZER, G. F. F. DE FRANKENAU, C. BARTHOLIN, H. WEGHORST, S. LINTRUP, A. FRØLUND samt Notarius, Prof. M. ANCHERSEN.

om CASPAR BARTHOLIN denne Gang har gjort Fordring paa at indtræde i Fakultetet, men atter „desisteret fra sin Prætension*“; er det muligvis sket efter Aftale med JENS FOSS' Venner og for at lette ham Tilbage-toget? Hvis dette har været Tilfældet, skimter man Omridsene af en sidste Styrkeprøve mellem den gamle danske Medicin og den fremtrængende tyske; paa den ene Side JENS FOSS, støttet af den engang saa mægtige BARTHOLIN'ske Slægt og de danske Professorer, paa den anden Side Livmedikuspartiet, støttet af den mere og mere tyske Hofstat.

Atter er man dog her inde paa Gisningernes saa farlige Omraade; at forskellige Interesser har kæmpet med hverandre, tør man muligvis slutte af, at Afgørelsen trak ud i næsten et Aar, thi først 30. Septbr. 1713 blev den i Ungarn fødte JOHAN ADAM HOFSTETER³⁰), der havde været Livmedikus fra 1708, første ordinære Professor og Dekanus; nu var det FRANKENAU's Tur til at blive forbigaaet — altid en lille Opfejning for JENS FOSS — men nu var ogsaa begge de ordinære Professorater i Udlændinges Hænder.

Hermed har JENS FOSS sikkert opgivet Kampen for at naa ind i det medicinske Fakultet; da HOFSTETER døde 1716, høres intet om ham; da gled atter en Livmedikus, den gamle Holstener JOHANNES DE BUCHWALD³¹), ind i den ledige Plads efter en Skinkonkurrence med den unge Sønderjyde ANDREAS HOJER³²), den senere saa fremragende Historiker og Embedsmand.

Resten af sit lange Liv, hele 45 Aar, levede JENS FOSS i København, hvor han hurtigt maa have forstaaet at skabe sig en anset Stilling, ikke alene som en meget søgt Huslæge*), men ogsaa som en anerkendt Dygtighed;

*) Af Universitetets Sørgeprogrammer ses det, at JENS FOSS behandlede Prof. HANS BIRCHEROD (1720), Prof. VILLEM WORM's

herom vidner, at han 14. Oktbr. 1718 sammen med Livmedikus J. C. WOLFEN³³), Prof. J. DE BUCHWALD, Prof. G. F. F. DE FRANKENAU, Stadsfysikus J. EICHEL³⁴) og Dr. med. J. BING³⁵) indgik med et Andragende til Kongen om Oprettelse af et Collegium medicum og 13. Jan. 1719³⁶) sammen med de andre Andragere blev beordret til at indtræde i en Kommission, som skulde fremkomme med Forslag om Oprettelse af et saadant Kollegium, en Tanke, der som bekendt først blev virkeliggjort 1740.

Efter den Tid vides der herhjemmefra kun lidet om JENS FOSS; men et i Fjor i Lund udgivet Arbejde af Prof. CARL M. FÜRST: „KILIAN STOBÆUS d. ä. och hans brevväxling“, har givet et væsentligt Bidrag til Bedømmelsen af ham, idet man af hans Breve heri ser, at han endnu som ældre Mand og stærkt beskæftiget Læge med stor Interesse følger med i alt, hvad der foregaar i videnskabelige og litterære Kredse ved Universiteterne i Lund og København, og at han forstaar at skrive baade livligt og skarpt.

KILIAN STOBÆUS³⁷ var Professor i Lund, fra 1729 i Naturvidenskab, fra 1732 i Historie, og gjorde i begge Henseender fortrinlig Fyldest, men han var tillige en fremragende dygtig Læge, der havde vikarieret som Prof. med. i Lund; ikke mindst kendt er han som LINNÉ's Lærer; for Danmark har han navnlig Interesse ved, at det aabenbart er gennem ham, at den nære Forbindelse mellem Universiteterne i Lund og København, der har bestaaet i saa mange Aar, har taget sin Begyndelse ved hans venskabelige Forhold til Videnskabsmænd i København, iblandt disse navnlig JENS FOSS, Fætterten NIELS FOSS og den tyskfødte Stadsfysikus GROTHAUS³⁸).

Fra JENS FOSS og GROTHAUS findes i det ovennævnte

Enke ELSE LUXDORPH (1722) og Godsejer, Oberst CHRISTIAN LUXDORPH (1726) under deres sidste Sygdomme.

Arbejde Breve til STOBÆUS, de fleste paa Latin, enkelte fra GROTHAUS paa Tysk og Svar paa Latin fra STOBÆUS til dem. Her skal kun i Oversættelse*) meddeles de Breve fra JENS FOSS, som er bevarede fra Aarene 1733 til 1736, i alt kun 3; om der har været vekslet flere, vides ikke nu, men er vel nok sandsynligt; dog synes JENS FOSS ikke at have været nogen meget flittig Brevskriver, da han lod et Aar eller mere hengaa, inden han svarede paa STOBÆUS' Breve; thi selv om det ses at have været forbundet med ret stort Besvær at faa Breve besørgede mellem København og Lund, har saa lang Tid dog vel næppe været nødvendig.

I.

København, 23. Aug. 1733.

Højædle og højlærde Herre!

Flere Uger er allerede gaaede hen, siden en Svend hos Hr. Boghandler ROTHE³⁹⁾ i København ved Navn JOHAN GOTTLIEB KOERNER fra Eder overleverede mig Eders udmærkede Afhandling i Brevform: „De Nummulo Bratensburgensi in Scania fossili“; for denne Eders store Venlighed mod mig, som ikke dertil har gjort mig fortjent, og som jo er Eder aldeles ubekendt, takker jeg Eder paa det bedste; thi mest af alt elsker jeg Studiet af Naturvidenskaben, og derfor søger jeg ogsaa at skaffe mig fra alle mulige Sider saa mange derhen hørende Skrifter, som jeg formaar at skrabe sammen, med det Formaal, ved Hjælp af de Kundskaber, jeg gennem Læsningen af dem kan erhverve mig, naar Lejlighed tilbyder sig, i nogen Maade at erstatte mig Tabet af mit for nogle Aar siden ved en ulykkelig Ildebrand ødelagte Musæum.

Da jeg imidlertid ikke selv har noget Arbejde at sende Eder til Gengæld som Bevis paa min Taknemlighed, sender jeg med samme KOERNER nogle af andre, nemlig salig BORCH's sjældne Afhandling „De Docimastice metallica“⁴⁰⁾ og MUSÆUS'

*) Forf. skylder Hr. Bibliotekar, Dr. SOFUS LARSEN megen Tak for velvilligt Gennemsyn af Oversættelsen.

Afhandling „De unguibus monstrosis“⁴¹⁾, hvilken sidste er ganske interessant og forsynet med Tegninger, som ellers mangler i de fleste Eksemplarer. Svenske Skrifter kommer kun meget sjældent hertil og kan ikke faas for Penge; hvorfor ved jeg ikke, da Sverig jo er vort nærmeste Naboland og ikke forstyrret af nogen Krig.

Da jeg nu altsaa har faaet en længe ivrigt, men forgæves søgt Lejlighed, har jeg anmodet vor fælles Bekendt KOERNER om at søge at skaffe mig en Del Afhandlinger, som jeg har givet ham en Huskeseddel paa, hvilke jeg af Eders kongelige Societets Forhandlinger ser maa være udgivne, og jeg har bedt ham om, hvis han selv skulde falde over nogle til Naturvidenskabens Omraade hørende Afhandlinger paa Svensk eller Latin, enten at købe dem for mig, hvis de er at faa, eller i det mindste optegne deres Titler, for at jeg kan gøre mig bekendt med disse, hvis jeg med Tiden mulig skulde faa bedre Lejlighed til at erhverve dem.

Jeg beder Eder om at hjælpe ham, saa vidt det staar til Eder, med Eders Raad samt være fuldt og fast overbevist om, at hvis I maatte ønske noget fra min Side, I da naar som helst frit kan byde over mig. I vil bestandig, saa vidt det staar til mig, finde mig villig til at udføre Eders Ærinder.

Jeg er, højædle og høj lærde Herre,

ganske Eders

J. Foss.

II.

København, 24. Sept. 1734.

Højædle og høj lærde Hr. Professor!

Jeg tvivler ikke om, at I vil undskyldte mig, at jeg har opsat at svare paa Eders velkomne Brev fra Lund af 11. December forrige Aar. Jeg har nemlig ikke haft nogen Anledning dertil, da der ingen anden Lejlighed tilbyder sig, end naar vor Boghandler, Hr. ROTHE'S Svend bliver sendt til Lund. Jeg maa tilstaa, at jeg var nødt til at lade den sidste Lejlighed til at drage Nytte af nævnte Svend for flere Maaneder siden gaa mig forbi, da jeg laa til Sengs paa Grund af et

stærkt Anfald af Hæmorrhoider, som efterfulgtes af voldsomme Smerter.

De Afhandlinger, I har sendt mig, har gjort mig Eder saa forbunden, at jeg ikke ved, hvad jeg skal sende til Gen-gæld, al den Stund jeg ved Læsningen deraf kan finde en Smule Vederkvægelse, naar jeg er udmattet af besværlig klinisk Praksis. Og jeg takker paa det bedste for den Glæde, I har beredt mig ved Eders overordentlig venlige Løfte om baade at samle Fossilier til mig og med Tiden skaffe mig Af-handlinger paa dette Omraade, ihvorvel jeg maa tilstaa for Eder, at ikke alle altid er skrevne med tilbørlig Kritik, da det jo ikke er hver og en givet at komme til Korinth.

Eders fornuftige Mening om den akademiske Disputations-skik kan jeg kun bifalde, da jeg hylder den Anskuelse, at denne af Skolastikkerne indførte Skik snarere burde henvises til Skolerne, for at de yngre derved kunde faa et Middel til at øve deres Tunge, medens det for Mænd af moden Alder ved Akademierne var mere passende at beskæftige sig med alvorlige Ting. Thi sjældent finder der nu Disputationer Sted for, som det i Virkeligheden burde være, at Sandheden gennem Opponenternes Indvendinger kan komme til sin Ret, men blot for at Præses, selv om han, som det stundom sker, forsvarer de værste Absurditeter, kan triumfere og vinde en lidet ærefuld Sejr. Hvad I derfor skriver om vor Komedieforfatter*) er fuldstændig sandt og bekræftes af nogle af de her holdte Disputationer, fremfor alt af dem, som vore medicinske Professorer har holdt, af hvilke jeg lader 5 medfølge, 4 af DETHARDING⁴²) og 1 af BUCHWALD. Alle er de skrevne af Præses selv, omend enhver efter nogles Titel at dømme maa anse Respondenten for deres Forfatter. Begge disse Professorer udmærker sig ved modsatte Egenskaber. Den første, som forrige Aar blev kaldet hertil fra Universitetet i Rostock og efter den Tid har været Rector magnificus, har en ganske rap Tunge, men der savnes tilbørligt Sammenhæng i hans Skrifter, for ikke at

*) STOBÆUS havde i sit latinske Brev til Foss af 11. Decbr. 1738 citeret paa Dansk sin Navnefælle KILIAN's Ord i „Ulysses von Ithacia“: „Ligesaa hos os.“

tale om de Barbarismer, som findes hist og her. Den anden har derimod fra Tacitus lært at respondere godt, men han indblander idelig tyske Ord, utilstrækkeligt bevandret, som han er, i det latinske Sprog. Følgen bliver, at de som oftest begge to er til Skandale for Auditoriet, idet de maa døje forsmædelige Hug af Opponenterne, dog kun af disses Tunge, ikke bogstavelig.

Tillige har jeg vedlagt 6 historiske og filologiske Dissertationer, som er holdte her af akademiske Borgere, og som i Forhold til de foregaaende vidner om langt finere Dannelse; to er af HEMMER⁴³), to af ANCHERSEN⁴⁴, en af MUNTHE⁴⁵) og en af KÖLICHEN⁴⁶). Jeg haaber, at disse muligt vil vinde mere Bifald hos Eder som i langt højere Grad værdige til Eders Granskning, særligt da jeg af min Ven og Slægtning, Etatsraad NIELS FOSS (som hilser Eder med varm Taksigelse for al den Velvilje, som I viste ham, da han for nogle Aar siden søgte at genvinde sit Helbred ved Mineralkilden ved Helsingborg) har hørt, at I i høj Grad elsker historiske Afhandlinger. Jeg vedlægger ligeledes en Fortegnelse over de EESKHOFF'ske Samlinger samt en tysk Afhandling om Kalksten etc.

Saa farvel, udmærkede Mand, og omfat mig med samme Velvilje og Kærlighed som tidligere.

Eders til enhver Tjeneste altid straks beredvillige

J. Foss.

III.

København, 9. Febr. 1736.

Højædle og høj lærde Herre!

Tilgiv mig, at jeg siden Modtagelsen af Eders sidste kærekomne Brev af 25. November 1734 har været nødsaget til at opsætte at svare; jeg har nemlig indtil nu savnet al Lejlighed dertil. Jeg takker paa det varmeste for de mig forrige Aar tilsendte Afhandlinger, hvormed I tvende Gange har haft den Godhed at forøge mit Bibliotek. Af disse har navnlig begge Eders overordentlig lærde akademiske Afhandlinger beredt mig en stor Glæde. Hvor gerne ønskede jeg ikke, at det vilde være mig muligt til Gengæld at sende Eder nogle, som kunde berede Eder samme Glæde! Men selv om Kræfterne svigter, maa

man prise den gode Vilje. Jeg sender altsaa anden og tredje Del af Hr. ANCHERSEN'S Dissertation „DE SOLDURIS“⁴⁷⁾ tilligemed tvende Afhandlinger om det nyligt fundne Guldhorn, den ene paa Tysk, den anden paa Dansk og forsynet med Tillæg⁴⁸⁾. Med disse følger tillige to tyske Afhandlinger om Sagerne Stilling i den vel kendte Strid mellem vor naadige Konge og Magistraten i Hamburg⁴⁹⁾ tilligemed Hamburgernes Edikt, samt et dansk Digt, ganske kønt, til Hr. THURA⁵⁰⁾ fra en fornem Person med samt hans Svar.

At skrive mere til Eder denne Gang savner jeg baade Tid og Lejlighed til. Jeg har imidlertid villet gribe denne i Flugten, for ikke at beskyldes af Eder for alt for stor Forsømmelighed. Jeg haaber derfor, at I med Eders sædvanlige Velvilje vil undskylde mig, at jeg nu er nødt til at høre op, og jeg beder Eder, min kære Velynder, at være overbevist om, at jeg lige til min Død vil bevare min Ærbødighed for Eder.

Beredt til efter bedste Evne paa enhver Maade at være Eder og Eders Venner til Tjeneste.

J. Foss.

Der kan vel være god Grund til at antage, at det er gennem Fætteren NIELS FOSS, at Bekendtskabet med STOBÆUS er sluttet, og at begges varme Interesse for Naturvidenskaberne hurtigt har ført dem nærmere sammen; om de nogensinde personligt er mødtes, er mere tvivlsomt; man maa snarest betvivle det, da der i Brevene ikke tales om gensidige Besøg, medens det af Brevene fra GROTHAUS ses, at denne har besøgt STOBÆUS i det 1707 oprettede Kursted Ramlösa, ved hvilket STOBÆUS var Læge, og at han havde til Hensigt at besøge ham i Lund; i Ramlösa var det ogsaa, at NIELS FOSS havde gjort STOBÆUS' Bekendtskab, som det fremgaar af JENS FOSS' andet Brev.

JENS FOSS har vist været en ret velstillet Mand, da han synes at have ofret ikke lidt paa sine videnskabelige Interesser; herfor taler hans Ytringer i Brevene om

Bogindkøb og om hans Museum, som han havde haft den Sorg at miste ved en Ildebrand. Det laa nær at antage, at dette var sket ved den store Ildebrand i 1728, men det synes dog ikke at have været Tilfældet. I 1717 vides JENS FOSS at have boet til Leje hos Branddirektør RØMER i Snarens Kvarter 15 (nu Snaregade 6)⁵¹⁾, men i 1728 hos Justitsraad BORNEMANN i Strandkvarter 48 (nu Amagertorv 27), og han anføres da i det i Anledning af Branden optagne Mandtal som hørende til de ikke brandlidte⁵²⁾; i 1742, da hans Hustru døde, boede han i Gotersgade, rimeligvis i nuværende Nr. 52 (St. Annæ Vesterkvarter 84), hvor han i hvert Fald boede som Enkemand i 1743 til Leje hos Ritmester WIVET⁵³⁾; ved sin Død i 1757 boede han „hos velærværdige Hr. HANSEN⁵⁴⁾ ved Holmens Kirke“. Skifte efter ham er det ikke lykkedes at finde*).

Under sit Ophold i Holland havde JENS FOSS ægtet JOHANNE STOCKIUS; om der har været Børn i Ægteskabet vides ikke; i 1728 var der i hvert Fald ingen i Hjemmet; hun døde 1742 i en Alder af 76 Aar, maa saaledes være født ca. 1666 og altsaa ca. 8 Aar ældre end Manden. Da hun ved sin Død „foreløbigt blev indsat“ i Frue Kirkes Kapel 22. Juni 1742, maa det have været JENS FOSS' Hensigt senere at erhverve sig et Gravsted i denne Kirke; hvad enten der nu ikke tidligere har været Lejlighed hertil, eller han ikke har bestemt sig, før han selv følte Døden nærme sig, blev i hvert Fald Hustruens Kiste først 26. Marts 1756 indsat i den „Prof. JENS FOSS tilskødede, nummererede Begravelse i den smalle Mandgang, ved Taarnet“.

*) I 1728, da JENS FOSS hoede paa Amagertorv, holdt han 1 Tjener og 2 Piger, i 1753, da han som Enkemand boede i Gotersgade, 1 Tjener og 1 Pige; han svarede da 40 Rdlr. i Skat for sig selv og 2 Rdlr. for hver af sine Tjenestefolk samt 6 Rdlr. i Formueskat.

Aaret efter, men først 15 Aar efter Hustruens Død, fik Mandag 9. Maj 1757, i en Alder af 83 Aar, JENS Foss Plads ved hendes Side, i Universitetets Kirke, hvor det var hans Ret at hvile.

Da JENS FOSS blev Prof. med. designatus, var der ikke meget tilbage af den Glans, der havde omstraalet det medicinske Fakultet under BARTHOLIN'erne og deres store samtidige⁵⁵); Efterfølgerne havde ikke evnet at løfte den tunge Arv og maattet ofre Tid og Kræfter paa mange uvedkommende Hverv; men de havde dog ingenlunde været saa ringe, at der var gyldig Grund til at trænge alle danske Mænd til Side, allermindst for de Tyskeres Skyld, der nu blev de foretrukne; og glemmes skal det ikke, at medens den alderstegne HANS MULE pligttopfyldende blev paa sin Plads og var et virksomt Medlem af Sundhedskommissionen under Pesten 1711, flygtede FRANKENAU straks til Falster, hvor han i Sikkerhed anstillede dybsindige Betragtninger over Pestsmittens Væsen og blev, til Faren helt var overstaaet.

Som Universitetslærer var FRANKENAU overordentlig flittig og samvittighedsfuld, men langt fra noget betydeligt, som sin Faders Søn en typisk Repræsentant for den skolastiske Universitetsdannelse og det gølge tyske Disputervæsen; bidende som altid siger RIEGELS om ham: „Han skrev ud af Bøger om Tarmenes Kirtler, om Hjertepungen, om Neglene.“ Hvad der bragte HOFSTETER frem, er ubekendt, og om hans korte Virksomhed her i Landet vides meget lidt; den eneste Gang, han gav Møde i Konsistorium, var 10. Marts 1714, da han underskrev Universitetets Love og Statutter; han vides ikke at have holdt Forelæsninger, der blev ingen Doktor-disputation afholdt under hans Præsidium, og litterært

gjorde han sig kun bemærket ved sin kritikløse Lovprisning af „Die vortreffliche Güte des natürlichen Zinnobers zur Bewahrung und Wieder-Erlangung menschlicher Gesundheit“. JOHANNES DE BUCHWALD var ligesom FRANKENAU en utrættelig virksom Universitetslærer, men hverken hans Dannelse eller hans medicinske Viden var grundig, og sin Fortid som Barber fik han aldrig rystet af sig, „en Chirurgus, der blev gjort til Prof. med., til Justits- og Etatsraad, fordi han kurerede Dronning ANNE SOPHIE's Ligtorn“; dog har HOLBERG sikkert været altfor ubillig mod ham ved at bruge ham som Forbillede for JENS BLOK i „Peder Paars**“); han var allerede 60 Aar, da han i 1717 blev Professor; saa meget urimeligere var det derfor i 1732 at indkalde og give ham til Kollega den 61-aarige GEORG DETHARDING, og det lykkedes aldrig denne, trods al Flid, at gøre sig gældende. Hvor ringe Respekten var for ham, viste den bekendte Begivenhed, der kostede Danmark en ung, lovende Videnskabsmand, FRANDS MYGIND⁵⁶), som ved en Disputats behandlede DETHARDING paa en saa fornærmelig Maade, at han blev relegeret in perpetuum, hvorfor han drog udenlands og senere i Wien naaede høje Embedsstillinger og et stort Ry som Botaniker. Betegnende er HANS GRAM's Udtalelser: „BUCHWALD ken-

*) „. . . . For min Kunst jeg agtet er og æret;
Jeg takker i hans Grav den, det mig haver læret.
Min Fader var en Mand! Jeg vil ej sige mer.
Min Bedstefader og i Jylland var Balber.
Min Oldefader, med Respekt, var og det samme.
I gammel Adels Hus min Moder var en Amme.“

Som Dr. med. er han selvfølgelig nu hævet over at udøve Barberhaandværket:

„Han sagde ved sig selv: Det kan jeg aldrig gøre!
Det ej tillader mig min høje Karakter,
At kige nogens R . . , at sætte Folk Klyster.“

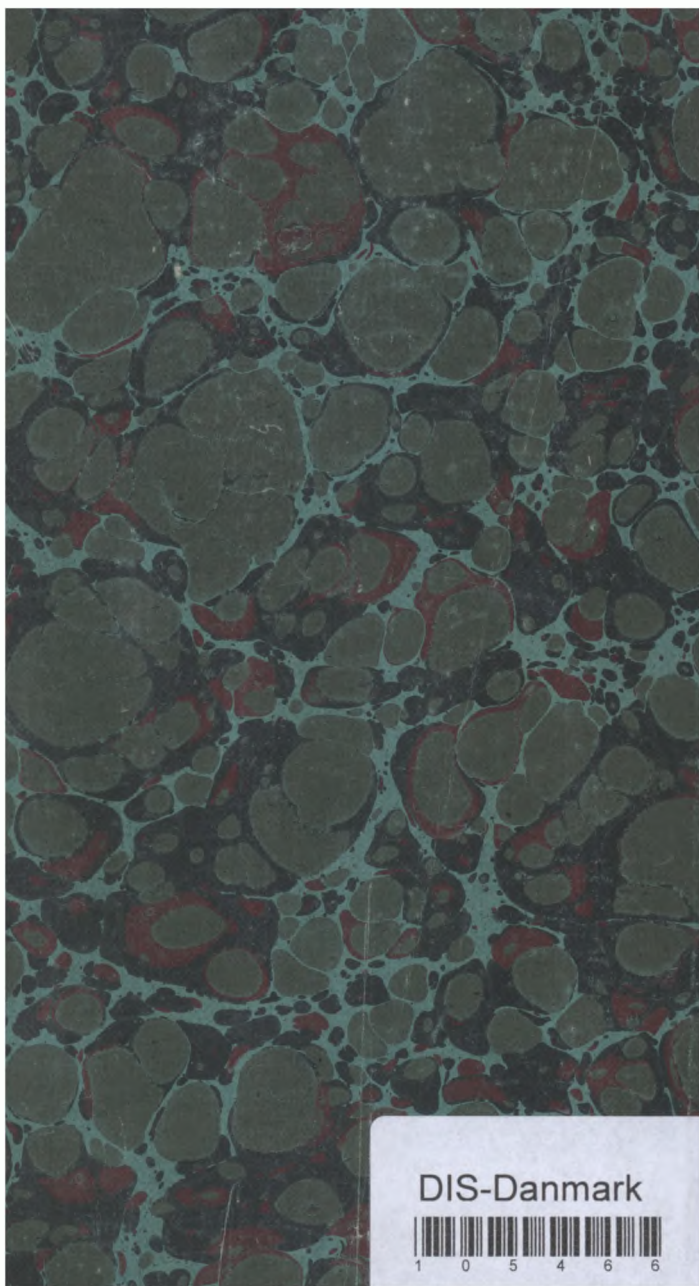
(„Peder Paars“: Anden Bog, tredje Sang.)

der alle“ „DETHARDING, som vi fik fra Rostock, var et stort Lys derude, men sandelig intet Miraculum her“, ligesom ogsaa den Omstændighed, at der gik 9 Aar efter DETHARDING's Død, inden der i et Møde i Videnskabernes Selskab blev læst et „Programma“ op om ham, der dog havde været dets første medicinske Medlem, hvorefter Selskabet besluttede, „at det skulde henlægges indtil videre“. Hvorledes JENS FOSS dømte om disse to Professorer, fremgaar tilstrækkeligt tydeligt af hans andet Brev til STOBÆUS⁵⁷).

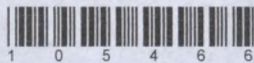
Dette er de Mænd, der kom til at indtage den Plads, som JENS FOSS havde ældre Ret til, og som han levede længe nok til at se dem alle beklæde. Det er det triste i hans Skæbne, at det ikke var disse Mænds overlegne Evner og Dygtighed, aabenbart heller ikke hans Mangel herpaa, der blev det afgørende, men udelukkende den enevældige Konges Lyst til at besætte de medicinske Universitetspladser med Mænd, der stod ham personligt nær, men dansk Aandsliv fuldstændig fjernt. Hvor levende JENS FOSS fulgte med i dette, viser hans Breve til STOBÆUS; alt, hvad der rørte sig af nyt inden for dansk Videnskab og Litteratur, ses han at have fulgt med Interesse, ikke alene i Medicin og Naturforskning, men ogsaa i Historie og Oldtidsgranskning, ja selv versificerede Indlæg om lærde Kvinder. Man mærker, at han var opdraget i hele Traditionen fra den danske Medicins Storhedstid, og han vilde vistnok med Ære have kunnet føre den videre; nu blev den brat afbrudt, og som dens sidste Arvtager staar JENS FOSS; der skulde gaa næsten 50 Aar, inden atter en Mand af dansk Æt, CHRISTEN LODBERG FRIIS⁵⁸), fik Sæde i det medicinske Fakultet.

1) F. 1588 i Viborg, d. 1645 i Kbhvn., S. af Rektor CHRISTEN F. og MARIE PEDERSDATTER THØGERSEN, „de Foss'ers Moder“, der 17 Aar gammel døde ved sit eneste Barns Fødsel. — 2) H. RØRDAM: Hist. Saml. og Studier I. 114. — 3) F. 1670 i Slagelse, d. 1751 i Kbhvn., Etatsraad, Præsident i Underadmiralitetstretten. — 4) VAHL: CHRISTIERN NIELSEN'S Slægtetog I. 172—173, hvor Antallet af CHRISTIAN FOSS' Børn dog vistnok ikke er rigtigt anført. — 5) Album stud. acad. Lugd—Bat. 740, 759, 770. — 6) Sjæll. Reg. 22. Marts 1701 Nr. 63. — 7) Bestallingen findes ved Ansøgningen og er indført i Konsistoriums Kopibog 1687—1712 Fol. 304. — 8) F. 1663 i Kbhvn., d. der 1704. — 9) F. 1667 i Kbhvn., d. der 1708, gift med DRUDE CATHRINE FOSS, Datter af Rektor JAKOB F. — 10) F. 1650 i Aarhus, d. 1701 i Kbhvn. — 11) F. ca. 1647 i Broby i Fyn, d. 1712 i Kbhvn. — 12) F. 1655 i Kbhvn., d. der 1738. — 13) F. 1660 i Ribe, d. 1701 i Kbhvn. — 14) F. 1647 i Naumburg, d. 1704 i Kbhvn. — 15) F. 1669 i Strassburg, d. 1732 i Kbhvn. — 16) Sjæll. Reg. 5. Aug. 1701 Nr. 164. — 17) F. 1653 i Kiel, d. 1722 i Kbhvn., Prof. i Metafysik. — 18) F. 1650, d. 1718, Prof. med. i Leyden 1702. — 19) F. 1663 i Kbhvn., d. der 1720, Prof. i Historie og Geografi. — 20) F. 1665 i Kbhvn., d. der 1708. — 21) Konsistoriums Arkiv, Pakke 180. — 22) Blev Notarius publicus 1. Febr. 1687. — 23) Acta consistorii Nr. 14, Fol. 243, 638, 645, 649. — 24) Konsistoriums Arkiv, Pakke 180, samt Kopibog 1687—1712, Fol. 444. — 25) Supplikker 1712. H. H. 246. — 26) Konsistoriums Kopibog 1712—1726, Fol. 28 og 30. — 27) F. 1669 i Verpinge i Skaane, d. 1731 i Kbhvn., Prof. i Metafysik. — 28) F. 1682 i Kolding, d. 1741 i Ribe, Prof. i Matematik, senere Biskop. — 29) F. 1670 i Holsten, d. 1731 i Kristiania, Statsminister 1708—1721. — 30) F. 1660 i Ungarn, d. 1716 i Glückstadt. — 31) F. 1658 i Meldorf, d. 1738 i Kbhvn. — 32) F. 1690 i Karlum ved Tønder, d. 1739 i Sønderjylland. — 33) F. 1656 i Anhalt-Zerbst, d. 1730 i Kbhvn. — 34) F. ca. 1666 i Haderslev, d. 1736 i Kbhvn. — 35) F. 1681 i Trondhjem, d. 1751 i Kbhvn. — 36) Sjæll. Tegn. 13. Jan. 1719 Nr. 24. — 37) F. 1690, d. 1742. — 38) F. ca. 1700 i Osnabrück, d. 1736 paa St. Thomas. (Ugeskrift f. Læger 1907 Nr. 30). — 39) JOHAN CHRISTIAN R., der havde været Boghandler fra ca. 1713, boede paa den Tid i St. Købmagergade. — 40) F. 1626 i Nørre Bork ved Ribe, d. 1690 i Kbhvn.; Afhandlingen udkom 1678 i Kbhvn. — 41) F. 1690 i Neustadt i Ungarn, d. 1754 i Odense. CARL M. disputerede 22. Okt. 1716 „De unguibus monstrosis et cornuum productione in puella cornigera Lalandia“. — 42) F. 1617 i Stralsund, d. 1747 i Kbhvn. — 43) LUDVIG DE H. f. 1710 i Ribe, d. 1763, Rektor i Aalborg. —

⁴⁴) HANS PEDER A. f. 1700 i Bork ved Ribe, d. 1765 i Kbhvn., Prof. eloquentiæ og Universitetsbibliotekar. — ⁴⁵) CASPAR FREDERIK M. f. 1704 i Romsdalen, d. 1769 i Kbhvn., Prof. i Græsk. — ⁴⁶) CASPAR K. f. 1682 i Kbhvn., d. 1742 som Præst i Torup. — ⁴⁷) I Aarene 1734—1740 udgav A. 12 „Observationes de Solduriis“ (Om Fostbrødre) i Kbhvn. — ⁴⁸) J. R. PAULLI: a) Zuverlässiger Abriss des Anno 1734 bei Tundern gefundenen gülden Horns. Kphg. 1734. b) Tilforladelig Tegning paa det Anno 1734 udi Jylland fundne Guldhorn; paa ny oplagt i det danske Sprog og formeret med et lidet Tillæg. Kbhvn. 1735. — ⁴⁹) Fra 1726 havde den danske Stat ligget i Strid med den hamburgske, der ikke vilde anerkende dansk Mønt som gangbar i Hamburg; i 1736 maatte Hamburg give Køb og betale en betydelig Skadeserstatning. — ⁵⁰) Her er vistnok Tale om CORALINE'S (?: CONRADINE SOPHIE ROSTGAARD) i 1734 udgivne Rimbrev til ALBERT THURA som Forfatter af „Gynæceum Daniæ litteratum“ og hans rimede Svar herpaa (SCHÖNAU: Samling af danske lærde Fruentimmer o. s. v. II. 1343). — ⁵¹) Indkvarteringsmandtal i Raadstuearkivet. — ⁵²) „Københavns Huse og Indvaanere efter Branden 1728“ s. 167. Udg. af Kbhvn.s Brandforsikring 1906. — ⁵³) Mandtal og Beregning o. s. v. i Raadstuearkivet. — ⁵⁴) MAURITS H. f. 1722 i Kbhvn., d. der 1777, var Kapellan ved Holmens Kirke 1754—1763. — ⁵⁵) JUL. PETERSEN: BARTHOLIN'erne og Kredsen om dem. — ⁵⁶) F. ca. 1710 i Brovst i Vendsyssel, d. 1789 ved Wien. — ⁵⁷) Om disse Mænd henvises til JUL. PETERSEN: Den danske Lægevidenskab 1700—1750 og Biogr. Lexikon. — ⁵⁸) F. 1699 i Visby ved Ribe, d. 1772 i Kbhvn., Prof. med. 1747.

DIS-Danmark

1 0 5 4 6 6